

Український державний університет імені Михайла Драгоманова
Факультет спеціальної та інклюзивної освіти
Кафедра психокорекційної педагогіки та реабілітології

Збірник тез

з нагоди 100-річчя від дня народження Клавдії Турчинської

**«ПРОФЕСІЙНО-ТРУДОВА СОЦІАЛІЗАЦІЯ В СИСТЕМІ
СУЧАСНИХ РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ПОСЛУГ ДІТЯМ ТА
ДОРΟΣЛИМ З
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ»**

Київ – 2024

Кравець Н. П.,
кандидат педагогічних наук, доцент
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

ДОТРИМАННЯ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ У ПРОФЕСІЙНО-ТРУДОВІЙ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Наслідки вірусу Covid-19 та тривала загарбницька війна росії проти вільної незалежної України призвели до порушення професійно-трудової соціалізації та реабілітації осіб з інтелектуальними порушеннями. Дорослі особи з інтелектуальними порушеннями вимушені жити на прифронтових територіях, стати як внутрішньо переселеними особами, так і вимушено переселитися в інші країни. Все це негативно впливає на їхню професійно-трудова соціалізацію та реабілітацію.

Питання забезпечення професійно-трудової соціалізації та реабілітації дорослих осіб з типовим розвитком розглядали Р. Богдан, І. Єрмаков, Л. Лук'янова, В. Рибалко, Ю. Треніна та інші науковці. Питання професійно-трудова соціалізації та реабілітації осіб з особливими освітніми потребами розглянули В. Засенко, С. Зубченко, Віт. Бондар, Н. Бондар, Ю. Каплан, О. Купреєва, Е. Кучменко, С. Литовченко, Т. Панченко, О. Сомик, К. Турчинська, А. Шевцов та інші вчені.

Насамперед дослідниками звернуто увагу на створення повноцінного безбар'єрного доступу до освіти, зайнятості, отримання адміністративних послуг держави, що передбачає доступність транспорту, наявність належної вуличної та соціальної інфраструктури, зокрема у містах. Розглянуто питання, що стосуються освіти та подальшого працевлаштування, наявності ринку праці й можливостей професійно-трудова зайнятості. Особлива увага звертається на дотримання безбар'єрного спілкування в різних сферах суспільного життя, що передбачає дотримання принципу «спочатку людина», намагання уникати маскувальних слів, протидіяння дискримінації, залучення до участі в суспільному житті, забезпечення цифрової безбар'єрності тощо. [2]. Але успішне дотримання безбар'єрності у професійно-трудова соціалізації та

реабілітації осіб з особливими освітніми потребами, зокрема й осіб з інтелектуальними порушеннями, залежить від належної підготовки під час шкільного навчання до професійно-трудової соціалізації та адаптації учнів – майбутніх дорослих осіб, завдяки чому вони зможуть успішно професійно соціалізуватися та реабілітуватися в подальшому житті.

Зокрема Р. Богдан і Р. Треніна, розглядаючи особливості реалізації принципів андрагогіки наголошують, що ефективність організації навчання дорослих залежить від сформованої в дорослих учнів-слухачів мотивації до навчання, підвищення продуктивності під час навчання, створення викладачем сприятливої атмосфери для мотивації навчання, поділу процесу навчання на відповідні етапи, що сприятиме успішному засвоєнню слухачами компетентностей. Якщо ж навички під час навчання є складними для оволодіння дорослими учнями, то автори радять відпрацьовувати навички поступово, постійно дотримуватися зворотного зв'язку зі слухачами, завдяки чому буде визначено результати навчання [1, с. 19].

Л. Лук'янова і О. Аніщенко, аналізуючи особливості освіти дорослих в Україні, до пріоритетних цільових груп в освіті дорослих віднесли осіб, які мають обмежений доступ до формального ринку освітніх послуг, виділивши серед них людей з обмеженими можливостями та особливими потребами, людей з низьким рівнем доходу [3, с. 270]. Отже, потрібно дотримуватися безбар'єрності у професійно-трудовій соціалізації та реабілітації осіб з інтелектуальними порушеннями. На це неодноразово у своїх працях наголошувала Клавдія Михайлівна Турчинська, 100-літній ювілей від дня народження якої відзначено 25 січня 2024 р. на кафедрі психокорекційної педагогіки та реабілітології факультету спеціальної та інклюзивної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

Клавдія Михайлівна всебічно розглянула питання професійно-трудового навчання й виховання учнів з інтелектуальними порушеннями, починаючи від аналізу навчального процесу учнів з інтелектуальними порушеннями молодших класів на уроках ручної праці і закінчуючи глибоким

аналізом особливостей професійно-трудового навчання і виховання вказаної категорії учнів. Уроки ручної праці для учнів з інтелектуальними порушеннями (в той час їх називали – розумово відсталі) вчена розглядала як «важливий етап до професійно-трудового навчання». Водночас визначила завдання трудового навчання: підготувати дітей до самостійного життя, продуктивної праці, наголосивши на корекційному значенні трудового навчання [5, с. 29].

Щоб учні активно працювали на уроках ручної праці, дослідниця проаналізувала роботу вчителя на уроці і прийшла до висновку, що учитель переважно активний, усе сам виконує, а учням залишаються наслідувально-виконавчі дії. Зважаючи на це, виділила методи навчання, яких повинен дотримуватися вчитель на уроці: репродуктивно-конструктивний та конструктивний, завдяки яким учні усвідомлюють трудові операції під час самостійного виконання завдань, що згодиться їм у майбутньому[5, с. 31-32, 36].

Перевіряючи діяльність учнів на уроках ручної праці, Турчинська звернула увагу на стан їхньої працездатності, визначила періоди найвищої та найнижчої працездатності та порадила враховувати динаміку працездатності учнів з інтелектуальними порушеннями на уроках ручної праці, що сприятиме кращому засвоєнню знань і умінь.[6, с. 27].

Досвідчений науковець, Клавдія Михайлівна детально проаналізувала особливості професійно-трудового навчання і виховання учнів з інтелектуальними порушеннями, провівши досить різноманітні експериментальні дослідження. Опираючись на результати проведених вченою досліджень та дотримуючись вказаних рекомендацій, учителі професійно-трудового навчання й виховання зможуть всебічно підготувати майбутніх випускників до належної професійно-трудової соціалізації та реабілітації як під час здобуття професії у відповідному навчальному закладі, так і безпосередньо на робочому місці у робочому колективі. Адже завдяки шкільному трудовому навчанню й вихованню учні навчаються працювати в колективі: рахуватися з інтересами членів колективу, узгоджувати їх з власними, що забезпечить вирішення соціально-трудової адаптації; навчаються керувати собою під час

праці, що в подальшому їм дуже знадобиться у трудовій діяльності в колективі, у майбутньому післяшкільному навчанні, коли здобуватимуть професійну освіту в закладі професійно-технічної освіти [7, с. 185].

Увагу вчителів вчена звернула на проведення професійної орієнтації серед учнів, насамперед серед учнів старших класів – майбутніх випускників, переважна більшість з яких прагнули здобувати професії після шкільного навчання. Оскільки, як вказала К. Турчинська, «за правильної професійної орієнтації випускники успішно соціально адаптуються» [7, с. 187]. Адже учні з інтелектуальними порушеннями досить некритично ставляться до обраних ними майбутніх професій щодо їхньої доступності для них. Тому важливо знати вимоги до робітників професій, якими хочуть оволодіти майбутні випускники, зокрема психологічні та фізіологічні вимоги, щоб визначити здатність випускників до роботи за обраними професіями. Враховуючи це, Клавдія Михайлівна вказала основні компоненти професійної орієнтації: професія та її вимоги, особистість і її здібності, місце можливої роботи, наголосивши, що за цими компонентами здійснюється профорієнтаційна робота в школах для учнів з інтелектуальними порушеннями. Тому педагогічні колективи вказаних шкіл вивчають психологічні особливості та можливості кожної дитини, вимоги щодо професійної здатності учнів: професійна здатність до обраної професії, місце можливої роботи, потреба в народному господарстві у спеціалістах з обраних професій, визначених для опанування [7, с. 186- 187]. На даний час це дуже цінні поради, зважаючи на соціально-економічний стан, який склався в Україні через воєнні дії, коли багато спеціалістів робітничих професій відвойовують на фронті незалежність нашої Батьківщини, а промисловість і сільське господарство потребують спеціалістів відповідних професій, якими можуть оволодіти й випускники спеціальних шкіл для учнів з інтелектуальними порушеннями.

Аналізуючи значення загальнотехнічного навчання для учнів з інтелектуальними порушеннями, К. Турчинська акцентує увагу вчителів на важливості дотримання вимог до учнів щодо навчання їх самостійно й свідомо виготовляти будь-який виріб. Основну вимогу вбачає у активізації мисленнєвої

діяльності учнів, що забезпечує підготовку до справжнього професійного навчання [7, с. 194]. Не оминула Клавдія Михайлівна і значення позакласної роботи для професійно-трудового виховання і профорієнтації учнів, наголошуючи на суспільно-корисній спрямованості позакласної роботи для учнів з інтелектуальними порушеннями. Дослідниця розкрила специфіку змісту й форми організації позакласних занять: перевага індивідуальної праці над фронтальною; використання ініціативи працюючих: створення атмосфери невимушеності, колективізму й товариськості, дотримання взаємодопомоги. Одним з видів професійно-трудового виховання і професійної орієнтації учнів Турчинська визначила гурткову роботу, насамперед технічні гуртки. Вибираючи гурток, радила враховувати наявні види трудового навчання у кожній школі, що дасть можливість створювати матеріальну базу для занять (забезпечення інструментом, матеріалом тощо), розв'язувати більш відповідні завдання гурткової роботи в школі [7, с. 200]. На сьогодні ця порада дуже актуальна, оскільки, чого гріха таїти, більшість шкіл для учнів з інтелектуальними порушеннями обирають серед професій для опанування учнями декоративно-ужиткове мистецтво. Але батьки учнів занепокоєні: «... а за що моя дитина житиме у майбутньому, не всі будуть займатися декоративно-ужитковим мистецтвом. Наші діти відносно фізично здорові і можуть опанувати професії швачки, столяра, слюсаря, тощо та ряд професій, що стосуються сільського господарства». Тому батьки повертають дітей з інклюзивної форми навчання, з навчання у загальноосвітній школі на навчання у спеціальну школу для дітей з інтелектуальними порушеннями. Варто відмітити добре організоване професійно-трудове навчання в школах Вінницької, Житомирської, Черкаської та інших областей, по закінченню яких учні-випускники йдуть навчатися в професійно-технічні ліцеї або училища.

Враховування порад К.М. Турчинської щодо професійно-трудового навчання учнів з інтелектуальними порушеннями забезпечить подолання ними у майбутньому безбар'єрності у професійно-трудовій соціалізації та реабілітації.

Список використаних джерел:

1. Богдан Р. І., Треніна Р. І. Особливості реалізації принципів андрагогіки //Вісник Науково-медичного центру навчальних закладів сфери цивільного захисту, 2018. № 28. С. 17-20.

2. Зубченко С. О., Каплан Ю. Б. Створення безбар'єрного середовища та соціальна інклюзія. Світовий досвід для України: аналітична доповідь. К.: НІСД, 2020. 24 с.

3. Лук'янова Л. Б., Аніщенко О. В. Освіта дорослих в Україні: нові можливості для розвитку педагогічної науки і практики //Професійна освіта і освіта дорослих в умовах інноваційного розвитку: збірник тез доповідей /Редкол.: Н. І. Лазаренко (голова) та інші. Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. С. 267-275.

4. Сомик О. Проблеми соціалізації дорослої людини з аутизмом // Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії: збірник тез доповідей /Редкол.: В. В. Засенко, А. А. Колупаєва, Н. І. Лазаренко, З. П. Ленів. Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. С. 328-330.

5. Турчинська К. М. Активізація навчального процесу на уроках ручної праці в допоміжній школі //Питання дефектології: міжвідомчий науково-методичний збірник. Вип. II. К.: Вид-во «Радянська школа», 1966. С. 29-37.

6. Турчинська К. М., Плешканівська Г. М. Дослідження динаміки працездатності розумово відсталих учнів на уроках ручної праці. Питання дефектології: республіканський науково-методичний збірник. Вип.11. К.: Вид-во «Радянська школа», 1976. С. 25-28.

7. Турчинська К. М. Професійно-трудове навчання і виховання. Розділ 16. Основи спеціальної дидактики. Видання друге, перероблене / за ред. д-ра пед. наук, проф. І. Г. Єременка. К.: «Радянська школа», 1986. С. 185-200.